

ความหมายของ ศิลปะพื้นบ้านและงานหัตถกรรม (Folk art and Handicraft)

Folk = พื้นถิ่น พื้นบ้าน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

Craft = งานช่าง ซึ่งทำด้วยมือเป็นหลัก

Art = ศิลปะ คือผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์
ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปแบบของงานแขนงต่างๆ ให้
ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความงาม ความประทับใจ ความ
สะท้อนอารมณ์ เพื่อความรื่นรมย์ ความเชื่อและประเพณี

“ศิลปะพื้นบ้าน” ถูกใช้ในความหมายว่า **Folk art** และใช้คำว่า
“งานหัตถกรรม” แทนคำว่า **Handicraft**

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้
คำอธิบายดังนี้

ศิลปะพื้นบ้านและงานหัตถกรรม : ศิลปะแขนงต่างๆ เช่น
วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ศิลปหัตถกรรม
นาฏศิลป์ การละเล่น ตลอดจนหัตถกรรมแขนงต่างๆ ซึ่งสร้างสรรค์
ผลิตขึ้น หรือแสดงโดยชาวบ้าน จากการเรียนรู้ ฝึกปรือ อยู่ใน
ครอบครัว และในหมู่บ้าน โดยมีได้รับการศึกษาอบรมอย่างเป็นทางการ
แต่มีฝีมือและประเพณีนิยมเป็นแนวทางสืบทอดกันมา มักจะ
มีลักษณะเฉพาะตัวอันแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น

งานหัตถกรรม มีข้อกำหนด 2 อย่างน้อยประการ คือ

1. เป็นงานที่ใช้ทักษะฝีมือและมีลักษณะประณีตสวยงาม
2. เป็นงานสร้างสรรค์ด้วยฝีมือ เพื่อจุดประสงค์ คือ ใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้สอย

ศิลปะพื้นบ้านและงานหัตถกรรมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. เป็นผลงานที่สร้างขึ้นจากความรู้ ความสามารถ และเทคนิค ที่มีการฝึกฝน อบรม ในชุมชนที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน
2. เป็นผลงานที่มีลักษณะสวยงาม กล่าวคือมีรายละเอียดที่ประณีตบรรจง ที่แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจของผู้สร้าง ที่ต้องการให้ชิ้นงานมีความสวยงาม
3. เป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะศิลปะพื้นบ้านและงานหัตถกรรมเป็นงานที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในชุมชนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของงานอาชีพ

ความหมายของ “ศิลปะพื้นบ้าน” และ “งานหัตถกรรม”

มีลักษณะสำคัญ 2 ประเภท คือ

1. เป็นงานศิลปะของชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นด้วยความรู้ทางศิลปะของชุมชน ไม่ใช่ความรู้ส่วนตัวเฉพาะบุคคล ของใครคนใดคนหนึ่ง เพียงผู้เดียว
2. รูปแบบและลักษณะวิธีการของการสร้างสรรค์ที่สวยงาม เป็นลักษณะที่สืบต่อและพัฒนากันมาหลายชั่วอายุคนในชุมชนนั้นๆ

ลักษณะศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

1. รูปแบบเรียบง่าย เพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก
2. ลักษณะรูปแบบเกิดจากการผลิตจนลงตัวและฝึกหัดจนเกิดความชำนาญ
3. มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่เรียกว่า เอกลักษณะเฉพาะถิ่น
4. ไม่ใช่ระบบอุตสาหกรรมหนักเข้ามาช่วยในการผลิต

สาเหตุการเกิดหัตถกรรมพื้น

1. ความจำเป็นในการใช้สอย
2. วัสดุที่มีในท้องถิ่น
3. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
4. ประเพณีความเชื่อ

1. ความจำเป็นในการใช้สอย

- เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการผลิตของใช้ในชีวิตประจำวันตามความจำเป็นในด้านต่างๆ ของมนุษย์ เช่น
- ปั่นภาชนะดินเผาไว้หุงต้มและใส่อาหารตามวัฒนธรรมการกินอยู่ในแต่ละพื้นที่
- สานภาชนะไว้ใส่พืชผักและผลิตผลทางการเกษตร ทอผ้าซึ่งอาจจะเป็นผ้าฝ้ายหรือเป็นผ้าขนสัตว์ตามสภาพอากาศไว้ตัดเป็นเครื่องนุ่งห่ม
- สร้างยานพาหนะไว้เดินทาง เช่น อยู่ใกล้แม่น้ำก็ทำเรือ อยู่บนบกก็ทำเป็นเกวียน

2. วัสดุที่มีในท้องถิ่น

- วัสดุดิบที่แตกต่างกันเช่น ประเทศต่างๆในแถบยุโรป อเมริกา มีทุ่งหญ้าที่เหมาะสมกับการเลี้ยงแกะและแพะภูเขาที่ให้ขนอ่อนนุ่ม จึงมักทอผ้าจากขนสัตว์เมืองหนาวที่มีคุณภาพดี เป็นต้น
- ส่วนพื้นที่อากาศค่อนข้างแห้ง เช่น ภาคอีสานของไทย และลาว มีสภาพอากาศเหมาะกับการเลี้ยงไหม ส่วนภาคเหนือของไทยมีความชุ่มชื้น ป่าไม้งอกงามได้ดี ภาคเหนือจึงมีพรรณไม้ที่ดี เช่น ไม้สัก จึงมักจะมีช่างแกะสลักไม้ฝีมือดี เป็นต้น

บ้านดินของชนเผ่าในแอฟริกา

เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในเขตแอฟริกา

บ้านสร้างด้วยต้นกก เอเชียมกลาง

ของใช้เขตหนาวจัด

รองเท้าไม้

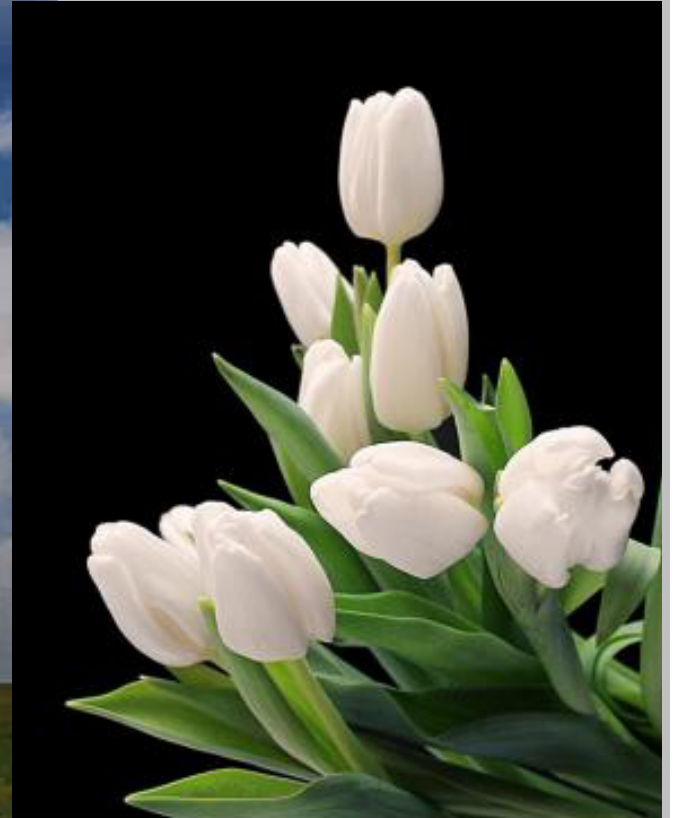

บ้านญี่ปุ่น

รองเท้าไม้ ใช้สวมในพื้นที่ชื้นแฉะและหนาวเย็น
เช่น เนเธอร์แลนด์และเบลเยียม

เสื้อผ้าเขตร้อน ชน

สถานภาพนะเพื่อบรรจุสิ่งของ (หาบ)

ไหปลาร้า

เกวียน พาหนะทางบก

เรือ ใช้สำหรับสัญจรทางน้ำ

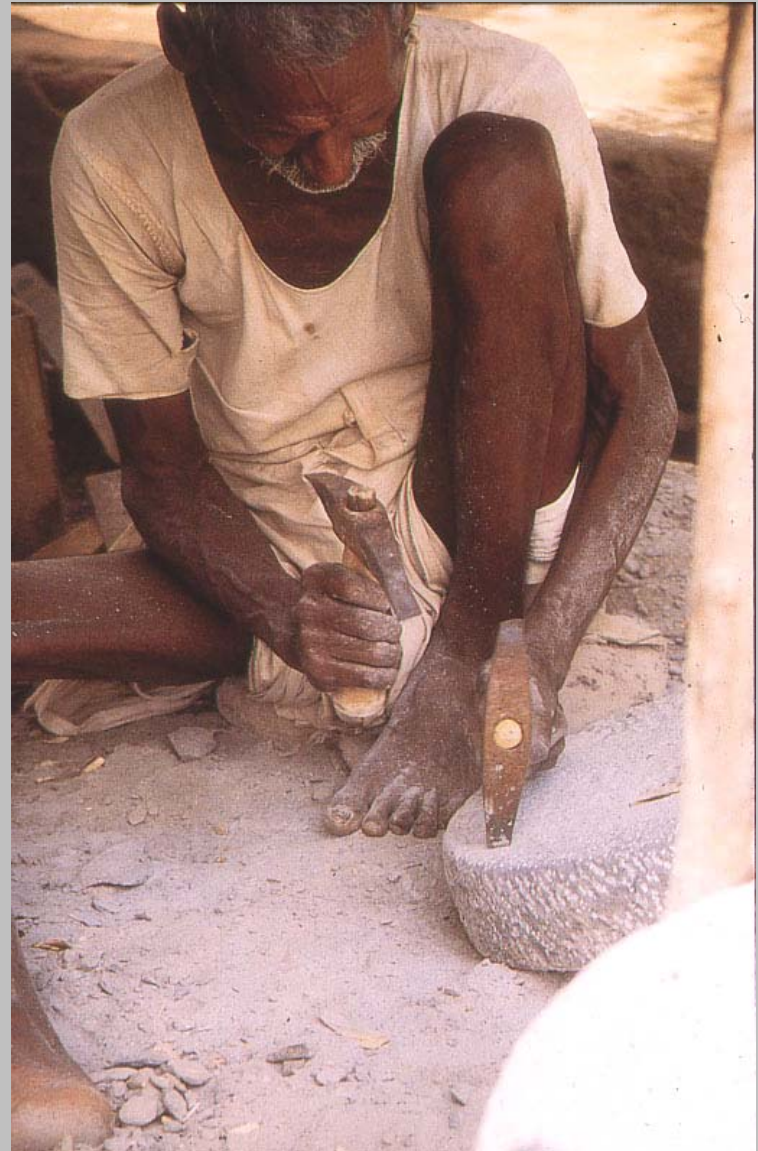
การแกะหยก พม่า

ไม้แกะ(พม่า)

แกะหิน

ป่าไผ่

ໄມ້ໄຜ່

เครื่องจักสาน

ลวดลายจาก
สภาพแวดล้อม

3. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

- ชาวชนบทส่วนใหญ่ทั่วโลกมักจะมีอาชีพทำการเกษตรตามฤดูกาล และช่วงที่ว่างจากงานประจำก็มักจะใช้เวลาว่างผลิตงานหัตถกรรมไว้ใช้งาน ตามที่มีวัสดุในแต่ละท้องถิ่น
- นานเข้าก็กลายเป็นความชำนาญ เกิดการเรียนรู้และส่งต่อกันภายในครอบครัวและสังคมเดียวกันอย่างซ้ำๆ จากพ่อแม่สู่ลูก จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นสกุลช่างและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นไปในที่สุด

การผลิตโอ่งราชบุรีเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพ

4. ประเพณีและความเชื่อ

- เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ไม่เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง แต่พบเห็นได้ทั่วโลก ซึ่งจะมากหรือน้อย จะเชื่อเรื่องอะไร หรือ แม้แต่เรื่องเดียวกัน รูปแบบก็อาจจะแตกต่างกันออกไป
- มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์จะมีวัฒนธรรม (culture) การดำรงชีวิต ของแต่ละกลุ่มสร้างขึ้น แล้วปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นของตนเอง เช่น
- ความเชื่อที่พบผ่านผ้าปักจีนเพื่อความอุดมสมบูรณ์
- ความเชื่อเรื่องโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์ผ่านเครื่องดักจับสัตว์น้ำ ของไทย เป็นต้น

รูปเปิด หมายถึง ความสุขในชีวิตสมรส
(มักจะป้กรูปเปิดแมนดาตินคู่กับดอกบัว)

ค้ำคาว หมายถึง ความสุข โชคดี มั่งคั่ง

ค้ำคาว 2 ตัว ยี่งมีความสุขมาก

ค้ำคาว 5 ตัว หมายถึง ได้ลูกชายหลายคน ร่ำรวย อายุยืน

และตายตามธรรมชาติ

ผีเสื้อ หมายถึง ความร่ำเรือง ความสุขในชีวิตสมรส อายุยืน

นกกระเรียน หมายถึง อายุยืน ความฉลาด

ปลา หมายถึง อายุยืน ความพยายาม

(เพราะปลามักว่ายทวนน้ำ) เป็นต้น

การเตรียมศพก่อนเผา

การแบกศพสู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

การเผาศพริมฝั่งคงคา

คุณค่าทางด้านความงาม (**Aesthetic Value**)

เป็นคุณค่าที่ช่างที่ชำนาญและมีฝีมือได้แสดงออกมาให้เห็น แบ่งได้เป็น

สัดส่วน ความสมดุล (Proportion)

จังหวะ (Rhythm)

ความประสานกลมกลืน (Harmony)

ความขัดแย้ง (Contrast)

จุดเด่น (Dominance)

คุณค่าทางอารมณ์และการแสดงออก (Temperamental & Expression)

เป็นคุณค่าที่สอดคล้องมากับผลงานแต่ละชิ้น ซึ่งอาจจะมีหลากหลายลักษณะ เช่น ความสวยงาม ความตลก ความน่าทึ่ง เป็นต้น

ประเภทของงานหัตถกรรม

งานหัตถกรรมแบ่งกว้างๆ ตามวัสดุและเทคนิคได้ 5 ประเภท คือ

- 1 เครื่องจักสาน (**Basketry**)
- 2 เครื่องปั้นดินเผา(**Ceramic**)
- 3 เครื่องถักทอ(**Textile**)
- 4 การแกะสลัก(**Carving**)
- 5 งานกระดาษ(**Paper Work**)